

13. Az alkalmazóképes tudást, gondolkodást, a különböző képességek fejlesztését elősegítő gyakorlás változatos formái, módszeres eljárásai

14. A számonkérés, a permanens ellenőrzés szerepe a tanítás-tanulás folyamatában

15. Az eredményes tanulási módok és azok megtanításának kérdései

16. A fölzárkóztatás tartalmi vonatkozásai és megvalósításának bevált módszerei

17. A tehetségek fölismerésének kérdései, a tehetséggondozás formái, gyakorlati megoldásai

18. A szabadidő értelmes eltöltésének iskolai és iskolán kívüli lehetőségei és módszertani kérdései

19. Az olvasáskultúra megerősítésének feltételei, célravezető eljárásai

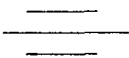
20. Az irodalom és a társművészetek szerepe az esztétikai ízlés, a harmonikus személyiség formálásában

21. Érték és értéktelenség, értékrend és moralitás az életben, a társadalomban, a bennünket körülvevő világban.

Korunk elvárásai tükröződnek ezekben a felsorolt laptervi feladatainkban. Megvalósításukhoz hit, ügyszeretet, türelem és idő kell. Ha valamennyi adott, meggyőződésem, hogy az eredmény, a siker sem maradhat el.

DR. DOBCSÁNYI FERENC

A Módszertani Közlemények főszerkesztője

DR. VARGA ISTVÁN

főiskolai tanár

SZTE Juhász Gyula Tanárképző Főiskolai Kar

Szeged

A családról a két világháború között

1930-ban 735.076 hat éven felüli írástudatlan volt hazánkban. A 6 éven felüli lakosság 9,6%-a. Ebből 85% paraszt, 15% munkás. Szabolcs megye vezetett az analfabétizmus terén 20%-kal. A törvényhatósági jogú városok közül Kecskemét állt az első helyen (a külterületi lakosság 56%-a volt), majd Hódmezővásárhely és Debrecen következett (szintén nagy külterületi lakossággal). Szegeden és környékén az 1920-as népszámlálás alkalmával 16.970 analfabétát írtak össze, számuk 1935-re csupán 8520-ra csökkent. (Szeged is jelentős külterületi lakossággal rendelkezett ekkor).¹ A tárgyilagosság kedvéért írjuk le Kornis Gyula alapján: 1910-ben Magyarországon a lakosságnak 15%-a volt analfabéta, Belgium lakosságának 25,2%-a, Olaszországnak 37,5%-a, Görögországnak 60,8%-a, Portugáliának 71,2%-a nem tudott írni-olvasni.²

Megdöböntöek voltak a kor gyermekeinek élelmezési hiányai is (1935-ben). Az adatokat a szegedi egyetem Közegészségtani Intézete gyűjtötte össze, és publikálta a helyi sajtóban, a Délmagyarországban. A belváros gyermekeinek 11%-a nem kapott tejet, 64%-a nem kapott elég zöldfözeléket, 27%-a nem ehetett elég gyümölcsöt, 6%-a még vasárnap sem evett húst, 1%-ának hiányzott az elegendő zsír, 4%-a egyetlen tojást sem kapott hetenként. Ennél sokkal rosszabb volt a tanyai gyermekek helyzete. Ma már egy kicsit el is kell gondolkozni az okokon, hogy megérthessük ezt. A korabeli felmérés szerint a gyermekek 87%-a nem kapott tejet, 32%-a kéthetente csupán egyszer kapott húst, 44%-a nélkülözötte a tojást. Főleg tésztalevest, száraztésztákat, káposztát, babot, burgonyát fogyasztottak.³

A kor rettegett betegsége a tbc volt, szenvedélybetegsége pedig az alkoholizmus. Még a népiskolai értesítő belső lapjait is fel kellett használni egészségnevelési ismeretek terjesztésére. A két világháború között tevékenykedő pedagógusok hősiességük munkát végeztek a munkahelyeiken, tudva

azt, hogy csak tüneti kezelésre vállalkozhatnak, a társadalom gondjait, problémáit nem tudják megoldani.⁴ Cikkünkben a családi nevelés néhány eredményét kívánjuk bemutatni a harmincas évek második felében.

A magyar családokért sokat tett a Stefánia Szövetség tanácsadói munkája. A magyar Gyermektanulmányi Társaságból alakult külön bizottság 1923-ban felállította a Szülők Iskoláját, az apák és anyák iskoláját. Ezekben a legkiválóbb szakemberek tartottak előadásokat, és ismertették meg a szülőkkel a gyermeknevelés nehéz kérdéseit. Tíz év alatt többszáz szülő kapott gyakorlati értékű felvilágosítást. A Szülők Iskolájából kialakult Magyar Szülők Szövetsége fő feladatául a szülőnevelést tűzte célul. Ezen a téren rendkívül sokat tett dr. Máday István és Bálint Antal.

Peterdy H. György egyik tanulmányában leírta, hogy csak a nagyon tapasztalt, széles tudású és látókörű gyermek- és nemzetnevelők tudják, hogy mennyi ismeretre van szükség a társadalom számára értékes gyermekek felneveléséhez. A kor kiváló nevelői közül a családi neveléssel kapcsolatban többen már a családból is sok értékes ismeretet hoztak, hiszen sokgyermekes családból származtak.⁵

Peterdy H. György említett tanulmányában a kor tipikus szülő: hibáit tárta fel, a gyermekekkel való helytelen foglalkozás következményeit mutatta be. Felsorolta a harmincas évek második felének általános gyermekpanaszait. Pl.:

- Mindig dühös az apukám!
- Anyuka csak a ruháit szereti, azokat félti, velem szóba sem áll.
- Anyuka sohasem felel, ha valamit kérdezek, hanem mindig csak azt mondja, hogy hallgass!
- Anyuka mindig azt mondja, hogy te buta.
- Se apám, se anyám nem jön velem soha sétálni, pedig a Feriek mindig kirándulnak, és visznek magukkal kávé, vaj, kenyeret, és kint uzsonnáznak.
- ... és akkor megpofozott, hogy miért zavarom újságolvasás közben. Pedig ő folyton újságot olvas, ha otthon van, hát mikor kérdezem tőle a számtant.
- Az én apukám és anyukám mindig mennek moziba, de engem sohasem visznek el. Egy szomszéd néninél egy széken kell ülni, amíg haza nem jönnek.

A szerző szerint hasonló panaszai vannak a külföldi gyermekeknek is. Az amerikai gyerek tudja, hogy tanulnia kell, tanulni viszont az iskolában kell, így nem szükséges, hogy iskolai tanulmányaival szüleit zaklassa, hiszen az akkori amerikai iskolarendszer szerint otthoni feladatot nem adnak az iskolás gyermeknek, és általában elképzelhetetlen az otthoni tanulás. Probléma Amerikában is van rengeteg – írta a tanulmány írója. Angliáról azt írja, hogy a gyermekek főként a szülők nemtörődömsége miatt panaszkodnak, miközben az angol gyermek iskolai nevelése igen korán helyes meglátáshoz, következtetni és bírálni tudáshoz juttatja a tanulót. A hazai és külföldi gyermeki panaszokkal kapcsolatban a következő megállapításokra jutott a szerző:

- A gyermek mindent szeret tudni, minden érdekl, kérdezősködése nem üres fecsegés, hanem a tudni vágyás kifejeződése.
- A gyermek már egész kicsi korban meglehetősen helyesen el tudja bírálni a dolgok lényegét, megérzi a szeretetet.
- A gyermek szereti, ha őt komolyan veszik. Rögtön megérzi, ha „ostoba” a mese, ha feltételezik róla, hogy mindent elhisz.
- Sok gyermek panaszkodik, hogy szülei nem veszik figyelembe az ő egyéni tempóját, az ő lehetőségeit. Pl.: „A papa mindent látott, mert ő magas!” – azaz a szülő csak azzal törődik, hogy ő lássa jól az egyházi, világi ünnepeket, látványosságokat. Egy tízéves kislány arról beszélt, hogy szülei azt sem mondják meg, hogy kihez, hová mennek.
- Sok gyermekhibának, nevelatlenségnek tartott vétség alapja, oka a felnőttektől származó rossz szokás.
- Ahogy megkívánja a gyermek, hogy szülei vele foglalkozzanak, éppolyan nyügösnek tartja, ha minden pillanatát ellenőrzik, meghatározzák, előírják. Peterdy szerint az engedelmes, illedelmes, szófogadó, agyonfegyvelmezt gyerekek kevésbé állják meg a helyüket az életben. Ezt az első világháború tapasztalatai is bizonyították. A sokgyermekes családokból kikerült katonák könnyebben oldották meg feladataikat, mert gyermekkorukban sok mindenhez kellett hozzászokniuk a testvéreikkel, pajtásaikkal való játék közben.

- A gyermek apró füllentéseinek, későbbi hazudozásainak is sok esetben a túlságos ellenőrzés az oka.
- Nagyon sokszor a szülő kényszeríti hazugságra a gyermeket. („Mondd, hogy nem vagyunk itthon!”)
- Rengeteg a panasz a gyermekükkel folyton dicsekvő, parádézó szülők ellen. („Mint egy kis majmot, úgy mutogat...”)
- A gyermek már korán látja, hogy minden valakié. Az okos szülő rendhez szoktatja gyermekét az ő birodalmában.
- A gyermek azt a szülőt szereti jobban, ahhoz vonzódik inkább, akitől több szeretetet, figyelmet kap. Nem igaz tehát, hogy a fiúk az anyát, a lányok az apát szeretnék jobban.

Korunknak óriási problémája, hogy kevés gyermek születik hazánkban. A demográfusok komoly veszteséget prognosztizálnak 2050-re. Érdekes ilyen szempontból is tanulmányozni a harmincas évek elgondolásait. 1926-ban egy kanadai állampolgár 750 ezer dolláros jutalmat tűzött ki annak anyának, akinek tíz éven belül a legtöbb gyermeke születik. Rögtön látszott, hogy helyesebb lett volna, ha a már „elmúlt” tíz év alatt a legtöbb gyermeket világra hozó anyát keresik elő. Azonban nem így történt, noha a pedagógusok, orvosok stb. tiltakoztak a „szülési verseny” megtartása ellen. A torontói legfelsőbb bíróság a 750 ezer dolláros Miller-örökséget Mrs. Clarke-nak ítélte a tíz év alatt született kilenc gyermekéért. Az ítélet ellen több száz asszony fellebbezett. A bírósági tárgyaláson Mrs. Clarke beismerte, hogy öt gyermekének apja egy Harold Madil nevű férfi. Madil kijelentette, hogy Mrs. és Mr. Clarke-kal úgy egyezett meg, hogy győzelem esetén az örökség fele őt illeti. A bíróság a döntést megsemmisítette, és a díjat részben 8 anya és részben jótékonyági egyesületek között osztották szét.⁶

A cikk írója így minősítette a fentieket: „Mennyivel szebb, mennyivel több derűt, elégedettséget, szépséget mutat a magyarok gyermekáldás bemutatója: az Anyák Napja. Évek óta felvonulnak a sokgyermekes magyar anyák, hogy elnyerjék... az elismerést... az egyszerű magyar anya megérzi a nemzet feléje sugárzó szeretetét.”

E korban a sokgyermekes magyar anyák problémái a következők voltak:

- Tizennyolc gyermeket hoztam a világra. Tizenkettő belőle ma is élő.
- 21 gyereket hoztam világra, ez a 9 van belőle, meg még három kint van Amerikában.

A kor legnagyobb problémája tehát a nagy gyermekhalandóság. Anyák napján akkor ez észébe jutott a szakembereknek. A szerző így írt erről: „Ez árnyoldala, ez sötétsége, feketesége, gyásza annak a szép ragyogásnak. Lengyelországban 143, Csehszlovákiában 138, Hollandiában 80, az Unióban 60, Új-Zélandon 30 gyermekhalálozás esik 1000 szülésre. Nálunk 1000 újszülött közül 180 nem éri meg az iskolás kort.”

Az okok: „Rengeteg gyermeket elvisz a gondatlanság, tudatlanság, nemtörődömség, de sajnos a szakképzett bába, a helyben lakó orvos és az általános és egységes, mindenkire kiterjedő és kötelező baleset-, élet-, betegség-, kelengye-, tanulmányi-, kiházasítási- és kenyérkereseti biztosítás hiánya.” A szerző szerint: „Mindennek, de mindennek meg kell változni, át kell alakulni, meg kell javulni, igazulni; életfelfogásnak, világszemléletnek, nevelésnek, tanításnak, szeretetnek. Mindent átfogó, minden kis részletre kiterjedő, lehetetlenséget, határokat, korlátokat, adottságokat, meglevőségeket megváltoztathatatlanak el nem ismerő, meg nem alkuvó nemzetvédelmi és nemzetnevelési újjáépítésre van szükség. A gyermekegészségügy, az anya-, gyermek-, családvédelem a nemzetvédelem legfontosabb alapjai.”

A cikk írója megállapította: „Bűn és vétek népszaporodást kívánni ott, ahol a meglévő népnek is alig van meg a legszükségesebbje.” Anyák napján az édesanyák a következőkre panaszkodtak: földes volt a szoba, a faluban nem volt orvos, rossz az ivóvíz, rozsdás szög, mezőn talált gránát stb. A szerző megállapította: „Sokszor, nagyon sokszor van pénz a napi dohányra, de nincs a deci ricinusra, csukamájolajra, malátakivonatra. Sokhelyütt van pénz napi egy-két pohár borra – hiszen a bánatot valamibe csak kell beleönteni – de nincs pénz orvosra.” A feladat tehát: „Az elismerés, a jutalom palmája azokat a szülőket illeti, azt az anyát és azt az apát, akik a legtöbb egészséges, egészségesen nevelt, derék, becsületes, dolgozó embert adják a hazának.”

Dr. Marosi Máday István egyetemi magántanár, ideg orvos szerint a XIX. század individualizmusát a XX. század kollektívizmusa váltotta fel. A XX. század nemcsak a gyermek százada,

hanem mindennemű szociális gondolkodásé. Az orvos régebben az egyes ember meggyógyításával foglalkozott főként, a XX. századra nagyobb embertömegek egészségének megőrzője. Az iskola egyik újabb fontos feladata, hogy minden gyermeket szociális nevelésben részesítsen, hiszen: „Ma minden a közérdek szolgálatáért, a megelőzés jegyében történik.” Ez a feladata a Nevelési Tanácsadóknak is. A tanítóság feladata e területen:

- Küldjék nevelési tanácsadóba az erre rászoruló gyerekeket.
- Maguk is látogassák ezeket a létesítményeket.
- A tanítók is vegyenek részt a nevelésről szóló előadásokon.
- Tanulmányozzák a Fővárosi Pedagógia Könyvtár köteteit.
- Hallgassanak tanfolyamokat a m. kir. Gyermeklélektani Intézetben (pl. individuál-pszichológiát), maguk is legyenek a tanácsadók munkatársai.⁷

Dr. Máday máshol így írt: „Az állam úgy látszik, egy kis ideig megfeledkezett arról, hogy az ő ereje a családban van, s hogy a gyermek az ő erkölcsi alapját a szülői házból hozza magával.”⁸ Máday fontosnak tartotta a különböző nevelési tényezők, intézmények együttműködését, hiszen: „Mit használ: az egész iskolai kultúra, a gyermekvédelem és gyermekgondozás sok intézménye, ha mindez csak arra szolgál, hogy a gyermek lelkében bizalmatlanságot, zavart és csalódást gerjesszen... Az iskola nemcsak gyermek-kultúrát üzön, hanem családkultúrát is.” Máday dicsérőleg írt a vidéki pedagógusokról: „... jó falusi tanítók eddig is tudták a tanulók minden házi ügyét, ismerték testvéreiket, gazdasági viszonyaikat, állataikat, szórakozásukat, s az ilyen tanító egészen másképp tudott beszélgetni a gyermekkel, mint a nagyvárosi. A gyermeknek és családi viszonyainak ilyen ismerete adja meg csak a tanítónak az individualizálás (egyénesítés) lehetőségét a nevelésben, mely a modern pedagógiának egyik legfőbb követelése.” Máday fontosnak tartja ezért a Szülők Szövetségének szervezését, melynek „egyik legfőbb feladata lesz: a szülők továbbképzése, főképp a nevelés legjobb és legújabb módszereinek az ismertetése, de ezen kívül például a gyermek egészségének ápolásáról, sportjáról, szabad idejének felhasználásáról való tájékoztatása is... A legtöbb külföldi államban a szülői egyesületek az iskolának erős anyagi támaszát képezik... ők rendeznek be tantermeket, játékszobákat, olvasótermeket, iskolai fürdőket, rendeznek kirándulásokat és utazásokat.”

A fentiekből látható, hogy a harmincas években jelentős erőfeszítések születtek. Vajda Zsuzsanna így összegezte a Szülők Szövetsége működését: „Az 1917-ben alakult Anyák iskolájából jött létre 1923-ban, mint a Magyar Gyermektanulmányi és Gyakorlati Lélektani Társaság szakosztálya. Célja a szülők tájékoztatása volt. Irányításával jött létre a szülők iskolája. 1927-ben Genfben nemzetközi szövetség is alakult. Magyarországon 1930-ban az egész országra kiterjedő szövetség létrehozását határozták el, ez azonban csak részlegesen sikerült. A második világháború utáni politikai megosztottság következtében a Szülők Szövetsége megszűnt.”⁹

Máday gondolata ma is aktuális: az állam ereje a családokban van, erről nem feledkezhet meg.

IRODALOM

1. Oláh János: Az egészségnevelés néhány vonatkozása a Horthy-korszakban a Szegedi Tankerületi Főigazgatóságban. *Egészségnevelés*, 1987/2. 77-79. p.
2. Kornis Gyula: Magyarország közoktatásügye a világháború óta. Bp., 1927. 49. p. és Oláh János: Mester János élete és munkássága. APC-Stúdió, Gyula, 1998. 69. p.
3. Megdőböntő adatok a külvárosi és a tanyai gyermekek élelmezési hiányairól. *Délmagyarország*, 1935. Jan. 11. 5. p. és Oláh János: Az egészségnevelés néhány vonatkozása... I. m. 77. p.
4. Oláh János: Gondolatok egy népiskolai értesítő lapozgatása közben. *Egészségnevelés*, 1983/6. 270-271. p.
5. Ezután a következő kötetben megjelent tanulmányokra hivatkozunk: Magyar tanítók albuma. Felfűtés szerkesztő: Hefty György. May János Nyomdai Rt. / Év nélkül – Peterdy H. György: A szülő a gyermek szemével. 244-250. p.
6. Magyar tanítók albuma i. m.: Gyermeknevelési versenyt. 250-253. p.
7. Magyar tanítók albuma i. m.: dr. Máday István: Nevelési tanácsadók. 253-259. p.
8. Magyar tanítók albuma i. m.: dr. Máday István: A szülői ház és az iskola. 259-261. p.
9. Pedagógiai Lexikon III. Keraban Könyvkiadó, Bp., 1997. Vajda Zsuzsanna szócikke. 433. p.